

Son İlhanlı Toga Timur Han ve Varisleri

The Last Ilkhanate Toga Timur Khan and His Successors

Leyla ÖZER 

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Kuruma bağlı değil/Non-affiliated
İstanbul, Türkiye
leyla.ozler25@erzurum.edu.tr



Geliş Tarihi/Received 26.03.2025
Revizyon Tarihi/Revision 20.05.2025
Kabul Tarihi/Accepted 29.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 30.06.2025

Atıf:

Özer, Leyla. "Son İlhanlı Toga Timur Han ve Varisleri". *Tarih ve Tarihçi*, 4, sy.1 (Haziran 2025): 67-70.

Cite this article:

Özer, Leyla. "The Last Ilkhanate Toga Timur Khan and His Successors". *History and Historian*, 4, issue.1 (June 2025): 67-70.

Öz

Sultan Ebû Sa'îd Bahadır Han'ın 736/1335 yılında vefatının ardından, İlhanlı sarayında ciddi bir otorite boşluğu oluşmuş ve bu durum taht mücadelelerini tetiklemiştir. Halef bırakmadan ölen sultanın ardından, başta Toga Timur Han olmak üzere Hülâgû Han soyundan gelen bazı isimler, yerel emirlerin desteğiyle yönetimde kısa süreli etkiler yaratmış, ancak kalıcı bir otorite kuramamışlardır. Cuci Kasar soyundan gelen ve Cürcân'da yaşayan Toga Timur Han da bu siyasi karışıklıklara müdahil olmuş, nihayetinde Horasan ve Mâzenderan bölgelerinde İlhanlı varlığını kısmen sürdürmeyi başarmıştır. Bu çalışmada, bahsi geçen süreci merkeze alan Mustafa Şahin'in Toga Timur Han ve Varisleri (2023) adlı eseri incelenmiştir. Eser, İlhanlı sonrası dönemde yaşanan siyasi karmaşayı hem Toga Timur Han'ın şahsında hem de Serbedârîler gibi yerel güç odakları üzerinden değerlendirmesi bakımından literatürde özgün bir yer tutmaktadır. İlgili çalışma, dönemin İslami kaynaklarına dayalı olarak kaleme alınmış; ayrıca telif ve tetkik eserlere atıfla geniş bir literatür temeline oturtulmuştur. Bu bağlamda tanıtımı yapılan kitap, İlhanlı sonrası İran coğrafyasındaki siyasi dönüşüm süreçlerini anlamaya yönelik farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlhanlılar, Toga Timur Han, Serbedârîler, Ebû Sa'îd Bahadır Han, Mâzenderan.

Abstract

Following the death of Sultan Abu Sa'id Bahadur Khan in 1335 (736 AH), a serious power vacuum emerged within the Ilkhanid court, which in turn triggered a series of succession struggles. After the sultan's death without an heir, several figures from the line of Hülegü Khan, including Toga Timur Khan, gained temporary influence with the support of local emirs but failed to establish lasting authority. Toga Timur Khan, a descendant of Jochi Qasar and resident of Gurgan, also took part in this political turmoil and eventually managed to partially sustain Ilkhanid control in regions such as Khorasan and Mazandaran. This study examines the 2023 book Toga Timur Han and His Successors by Mustafa Şahin, which focuses on this particular period. The work holds a unique place in the literature due to its analysis of the post-Ilkhanid political crisis through both the figure of Toga Timur Khan and regional powers such as the Sarbadars. Based on Islamic historical sources and supported by a broad foundation of primary and secondary literature, the book provides a distinctive perspective on the political transformation processes in post-Ilkhanid Iran

Keywords: Ilkhanids, Toga Timur Khan, Sarbadars, Abu Sa'id Bahadur Khan, Mazandaran.



Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Tanıtıma konu olan “*Son İlhanlı Toga Timur Han ve Varisleri*” isimli eser, İlhanlı hakimiyeti ardından Horasan civarında faaliyet gösteren Toga Timur Han ve Serbedârîler hareketi üzerine yoğunlaşmış özgün içeriğe sahip çalışmalardan biridir. dönemi esas alan literatür incelendiğinde oldukça sınırlı bilgilerin yer aldığı anlaşılmaktadır. İlhanlı Devlet idaresi bünyesinde Toga Timur Han’ın uzun süreli bir hakimiyet süreci yaşamadığı izlenimi yaratılmaya çalışılmışsa da Şahin, kaleme aldığı eserinde, Toga Timur Han’ı merkeze alarak diplomatik ilişkilerdeki rollerini, Serbedârîler ile yaşanan münasebetleri ve devrin sosyo-politik yapısını teferruatlı bir şekilde ele alarak mühim bir boşluğu doldurmuştur. Eser, hem kronolojik hem analitik yaklaşımı, farklı kaynakların karşılaştırmalı değerlendirmesi ve yerel siyasi yapıların çözümlenmesine verdiği önem nedeniyle çalışmada esas kaynak olarak tercih edilmiştir. Eserin yazarı Mustafa Şahin, Yozgat’ta doğmuştur. Lisans eğitimini 1995 yılında Erciyes Üniversitesi’nde tamamlamış, *Siyâset-Nâme, Kutadgu Bilig, Sirâcu’l-Mülûk ve El-Ahkâmü’s-Sultâniye’ye Göre Sultan Dışındaki Üst Düzey Devlet Görevlilerinin Karşılaştırılması* adlı teziyle 2007 yılında Yüksek Lisansını, *Orta Çağ’da Herât Bölgesi (Gaznelilerin Kuruluşundan Timurluların Yıkılışına Kadar) (961-1507)* adlı teziyle de 2013 yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi’nde Doktora eğitimini tamamlamıştır. 1995-2014 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı çeşitli orta dereceli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yaptıktan sonra 2014 yılında Sinop Üniversitesi’ne Yardımcı Doçent olarak atanmıştır. 2018 yılında Doçent olmuştur. Amasya Üniversitesi’nde akademik hayatını sürdürmektedir.

Yazarın bu çalışmasına ilaveten *Serbedârîler-Darağacının Gölgesinde Kurulan Bir Devlet* adıyla yayımlanmış kitabı, bundan başka Selçuklular, Moğollar, Timurlular, şehir ve bölge tarihleri konusunda yayınlanmış çok sayıda kitap bölümleri, makaleleri ve bildirileri bulunmaktadır. Eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Kaleme alınırken ağırlıklı olarak ana kaynaklardan, araştırma eser ve nümizmatik çalışmalardan istifade edilmiş, konunun daha iyi özümzenmesi adına 2018 yılında İran’da geniş bir saha araştırması yapılmıştır.

Kitabın Bölümleri

Son İlhanlı Toga Timur Han ve Varisleri
Sultan Ebû Sa’îd Bahadır Han’ın Ölümüne Kadar İlhanlı Devleti’nin Siyasi Tarihine Genel Bakış
Sultan Ebû Sa’îd Bahadır Han’ın Ölümünden Sonra Ortaya Çıkan Durum
Toga Timur
Toga Timur Hanın Soyundan Gelmeyen Halefi: Emir Velî
Toga Timur Hanın Soyundan Gelen Halefleri
Sonuç
Kaynakça
Ekler
Dizin

Eser, yazarın kaleme almış olduğu ikinci kitaptır. araştırmalarına 2014 yılında başlamış olan Şahin, 2018 yılı içerisinde İran coğrafyasında yapmış olduğu incelemeler neticesinde eklemelerde bulunmuş ve eserini sonlandırmıştır. Eserin “*Sultan Ebû*

Sa'îd Bahadır Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlı Devleti'nin Siyasi Tarihine Genel Bakış" başlıklı ilk Bölümü Moğollar tarafından gerçekleştirilen akınlara yönelik bilgileri kapsamaktadır. Hülâgû Han'ın temellerini attığı, Büyük Moğol İmparatorluğu topraklarında kurulan İlhanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetine odaklanılmıştır. Sırasıyla Hülâgû Han, Abaka Han, Ahmet Teküdar, Argun Han, Geyhâtû, Baydu, Gâzân Han, Olcaytu Han ve ölümüyle devletin hızlı bir çöküş sürecine girdiği Sultan Ebû Sa'îd Bahadır Han dönemleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ardından bölüm sonlandırılmıştır.

"Sultan Ebû Sa'îd Bahadır Han'ın Ölümünde Sonra Ortaya Çıkan Durum" başlıklı ikinci bölüm, Sultan Ebû Sa'îd Bahadır Han'ın erkek evlat ve erkek kardeş bırakmadan ölmesi sonucu İlhanlı saltanatında yaşanan boşluk, bu boşluğu fırsat bilerek güçlü kabile şefleri ile ordu komutanlarının desteğini alan beylerin, hatunların ve emirlerin mücadelelerini konu edinerek başlamaktadır. Ardı arkası kesilmeyen bu mücadeleler, Arık Boğa'nın soyundan gelen Arpa Han'ın, Vezir Gıyâseddîn-i Muhammed'in desteğiyle tahta oturtulması sonucu bir süreliğine sonlanmıştır. Onun ölümüyle İlhanlı tahtına geçen hükümdarlar birer kukla olmaktan öteye geçemediği gibi İlhanlı ülkesi Arpa Han'ın hükümdarlığı sırasında Anadolu'da bulunan Şeyh Hasan-ı Büzürg b. Emir Hüseyin b. Akbuka tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Kendisinin otoritesi tüm ilhanlı ülkesine yayılmış ancak nüfuzundan rahatsız olan bazı emirler Horasan'da bulunan Cengiz Han'ın kardeşi Cuci Kasar'ın soyundan gelen Toga Timur'un İlhanlı Devleti'nin başına geçmesinin daha uygun olacağını düşünerek tahta davet etmiştir.

"Toga Timur" başlıklı üçüncü bölüm, sırasıyla *"Toga Timur'un Soyuna", "Toga Timur'un Yurdu", "Toga Timur'un Hükümdarlığı", "Toga Timur Han'ın Diğer Devletler ve Yerel Güçler ile İlişkileri", "Basılan Sikkelere Göre Toga Timur Han'ın Hâkimiyet Alanlarının Değerlendirilmesi", "Toga Timur Han Döneminde Devlet Yönetimi Sosyal ve Kültürel Hayat"* alt başlıkları şeklinde ele alınmıştır. Kaynakların çoğu Toga Timur'un soyunun Cengiz Han'ın kardeşi Cuci Kasar'a dayandığını belirtmekte, Toga Timur'un kendisinden ise *"Toga, Tuga, Tagay, Tagayi, Togay, Toğay"* şeklinde söz etmektedir. Horasan'da bulunan bazı emirler, sultan Ebû Sa'îd'in ölümünden kısa bir süre sonra gücü eline alan Şeyh Hasan-ı Büzürg'ün güçlenmesinden çekindikleri için kendisine muhalif olmuş ve Toga Timur Han'a sığınmışlardır. Emirlerin desteği ile 736/1335-1336 yılında hükümdarlığı ilan edilen Toga Timur, diğer devletler ile sağlam ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Nitekim kendisinin hükümdar olmasından sonra Kertler ve hükümdarları Melik Muizzeddîn-i Hüseyin Kert bölgedeki diğer yerel güçler gibi ona bağlılığını bildirmiştir. Kuruluş dönemlerinde Toga Timur Han'ın hâkimiyetini tanıyan Serbedârîler'de bunlardan biri olmuş ancak Horasan'ı ele geçirme teşebbüsleri Toga Timur Han'ın tepkisini çektiği gibi taraflar arasında savaşı da kaçınılmaz kılmıştır. Etrak Nehri kıyısında yaşanan bu savaşta, Toga Timur Han'ın çok sayıda askeri Serbedârîler tarafından öldürülmüş, bir kısmı da esir alınmıştır. Toga Timur Han'ın ölümü ise tarihçiler nezdinde farklı söylemlerle kaydedilmiştir. Yaygın görüşe göre Serbedârî Hükümdarı Hâcê Nîzâmeddîn Yahya Kirâvî döneminde, tâbi oldukları vergiyi ödemek ve bağlılıklarını bildirmek adına 300 kişi ile Toga Timur Han'ın huzuruna çıkan Serbedârîler, Toga Timur Han'ı herkesin önünde öldürmüştür. İlhanlı Devletini yeniden canlandırmak güç gözükse de Toga Timur Han, bunu gerçekleştirmek adına çaba sarf etmiş, hâkim olduğu bölgelerde geçici bir istikrar sağlamışsa da tam bir hâkimiyet kurmayı başaramamıştır.

"Toga Timur Han'ın Soyundan Gelmeyen Halefi: Emir Velî (1356-1366,1374-1386)" başlıklı dördüncü bölüm, Toga Timur Han tarafından bir hayli saygı duyulan ve kendisine itimat edilen emir Şeyh Ali-yi Hindû'nun oğlu Emir Velî'nin soyu hakkında bilgilere yer vererek başlamaktadır. Onun Serbedârîler ile olan çetin mücadelesi ele alınarak, düzenlemiş olduğu seferlere değinilmiş ve dönemi hakkında genel bir değerlendirmede bulunularak bölüm sonlandırılmıştır. *"Toga Timur Han'ın Soyundan*

Gelen Halefleri” başlıklı beşinci ve son bölümde ise Toga Timur Han’ın ölümüyle hanedanın yarı bağımsız olarak yaşamasını sağlamış olan oğlu Lokman Padişah dönemi ele alınmıştır. Peşi sıra Toga Timur Han’ın torunu ve Lokman Padişahın da oğlu olan Pîr Padişah ve Mirza Şahruh dönemlerine değinilmiştir. Ardından Toga Timur Han’ın soyunu devam ettiren son kişi Sultan Ali dönemi ele alınarak bölüm sonlandırılmıştır.

Eserde anlatılanlar “*Sonuç*” bölümünde kısa bir şekilde özetlendirilmiştir. Eserin yazımı sırasında birincil ve ikincil kaynakların kullanılmış olması kitabın önemini arttırmıştır. Şahin, eserini kaleme alırken “*Ekler*” kısmında yer verdiği haritalar, çizelgeler ve soy kütükleri aracılığıyla dönemi daha iyi bir şekilde yansıtmaya çalışmış, görsel malzemeler ile kitabını zenginleştirdiği anlaşılmıştır. İlhanlı hanedanının varlığını korumaya çalışan Toga Timur Han ve varisleri ile ilgili yapılmış detaylı bir çalışma olan bu kıymetli eser, konu üzerinde araştırma yapan tarihçilere ve araştırmacılara yol gösterici olabilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*

Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*

Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest: *The author have no conflicts of interest to declare.*

Financial Disclosure: *The author declared that this study has received no financial support.*